

Journal of Human Rights and Peace Studies

journal homepage: <https://www.tci-thaijo.org/index.php/HRPS/index>

Unending Wounds: Psychological Impacts and Perceptions of Injustice among Families of Victims of the Tak Bai Incident

บาดแผลที่ยังไม่สิ้นสุด: ผลกระทบทางจิตใจและความรู้สึกต่อความไม่เป็นธรรมของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบ

Nurhasikin Sareepaeroh/ นุรฮาซีน สารีแปเราะ

Halwa Maeha/ ฮัลวา แมฮะ

Nadia Payo/ นาเดีย ปายอ

คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ประเทศไทย

Faculty of Political Science, Prince of Songkla University, Thailand

Corresponding Author: nadia.p@psu.ac.th

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 27-Mar-2026

Revised: 21-Jul-2026

Accepted: 06-Aug-2026

Keywords:

Tak Bai Incident,

Psychological Impact,

Trauma, Southern Thailand

This study examines the long-term psychological impact on families of victims of the 2004 Tak Bai Incident in Southern Thailand. It aims to understand how grief, fear, and anger continue to shape the lived experiences of those affected. Employing a qualitative research approach, data were collected through in-depth interviews with families in Tak Bai District, Narathiwat Province, and analyzed using interpretive thematic analysis. The findings reveal that psychological impacts do not diminish over time but persist as “unending wounds.” These are manifested in three interconnected dimensions: (1) unresolved grief that cannot be emotionally closed, (2) pervasive fear and a sense of insecurity embedded in everyday life, and (3) enduring anger and perceptions of injustice linked to both the incident and its aftermath. The study further argues that existing state compensation and material assistance measures are insufficient to address the deeper psychological needs of affected families, as they fail to address loss, memory, and unresolved feelings of injustice. It concludes that

understanding psychological impacts in conflict settings requires moving beyond individual-level explanations toward a broader perspective that recognizes ongoing processes shaped by past violence and present conditions. Meaningful recovery, therefore, depends not only on psychosocial support but also on rebuilding trust and ensuring that such violence does not recur.

บทคัดย่อ

คำสำคัญ:

เหตุการณ์ตากใบ, ผลกระทบทางจิตใจ, บาดแผลทางจิตใจ, จังหวัดชายแดนภาคใต้

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลกระทบทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบในปีพ.ศ. 2547 โดยมุ่งทำความเข้าใจประสบการณ์ ความเศร้า ความหวาดกลัว และความโกรธที่ยังคงดำรงอยู่ในระยะยาว การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึกกับครอบครัวผู้สูญเสียในอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบตีความ ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบทางจิตใจจากเหตุการณ์ตากใบมีได้ลดทอนลงตามระยะเวลา หากแต่ดำรงอยู่ในลักษณะของ “บาดแผลที่ยังไม่สิ้นสุด” ซึ่งสะท้อนผ่านสามมิติสำคัญ ได้แก่ (1) ความโศกเศร้าที่ไม่สามารถปิดจบได้ (2) ความหวาดกลัวและความไม่มั่นคงที่แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวัน และ (3) ความโกรธและความรู้สึกไม่เป็นธรรมที่ยังคงค้างคาอยู่ต่อเหตุการณ์และกระบวนการภายหลัง การศึกษายังชี้ให้เห็นว่ามาตรการเยียวยาที่เน้นการชดเชยทางวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการเชิงลึกของผู้ได้รับผลกระทบได้อย่างเพียงพอ เนื่องจากไม่สามารถคลี่คลายความสูญเสีย ความทรงจำ และความรู้สึกต่อความเป็นธรรมที่ยังไม่ได้รับการตอบสนอง การทำความเข้าใจผลกระทบทางจิตใจในบริบทของความขัดแย้งจำเป็นต้องพิจารณาในฐานะกระบวนการที่ยังดำเนินอยู่ และการฟื้นฟูที่มีความหมายต้องเชื่อมโยงกับการสร้างความเชื่อมั่นและการป้องกันไม่ให้ความรุนแรงในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นอีกในอนาคต

ที่มาและความสำคัญ

สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ของประเทศไทยเป็นความขัดแย้งที่มีลักษณะยืดเยื้อและซับซ้อน ซึ่งเกี่ยวข้องกับทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ อัตลักษณ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่ ความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในพื้นที่ดังกล่าวมิได้ส่งผลกระทบเพียงในระดับความมั่นคง หากแต่ยังส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความรู้สึกปลอดภัย และความเชื่อมั่นของประชาชนในระยะยาว เหตุการณ์ความรุนแรงหลายเหตุการณ์ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่สะท้อนถึงความเปราะบางของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และหนึ่งในเหตุการณ์ที่มีนัยสำคัญอย่างยิ่งคือ เหตุการณ์ตากใบ

เหตุการณ์สลายการชุมนุมตากใบ เมื่อวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ. 2547 มิได้เป็นเพียงเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง หากแต่เป็นโศกนาฏกรรมรุนแรงที่ถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญซึ่งสะท้อนพลวัตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคได้อย่างลึกซึ้ง ภายหลังการสลายการชุมนุมบริเวณหน้า สภ.ตากใบ มีประชาชนถูกควบคุมตัวจำนวน 1,370 คน มีผู้ถูกดำเนินคดี 58 คน และมีรายงานผู้สูญหาย 7 คน (The Standard, 2022) เหตุการณ์ดังกล่าวนำไปสู่การเสียชีวิตของประชาชนจำนวน 7 คนในพื้นที่ และการเสียชีวิตเพิ่มเติมอีก 78 คนระหว่างการเคลื่อนย้ายผู้ถูกควบคุมตัวไปยังค่ายอิงคยุทธบริหาร จังหวัดปัตตานี รวมเป็นผู้เสียชีวิตทั้งสิ้น 85 คน (National Reconciliation Commission, 2005; The Standard, 2022)

อย่างไรก็ตาม ความรุนแรงของเหตุการณ์มิได้อยู่เพียงที่จำนวนผู้เสียชีวิต หากแต่อยู่ที่ลักษณะของการเสียชีวิตที่เกิดขึ้นภายใต้การควบคุมของรัฐ ซึ่งได้ก่อให้เกิดคำถามสำคัญเกี่ยวกับความรับผิดชอบ ความชอบธรรม และขอบเขตของการใช้อำนาจในสถานการณ์ความขัดแย้ง เหตุการณ์ดังกล่าวจึงมิใช่เพียง “เหตุการณ์ในอดีต” หากแต่เป็นประสบการณ์ทางสังคมที่ยังคงส่งผลกระทบต่อความรู้สึกและความรู้สึกของผู้คนในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง แม้เวลาจะผ่านมากกว่าสองทศวรรษแล้วก็ตาม

ในมิติของผลกระทบทางจิตใจ ครอบครัวผู้สูญเสียมิได้เผชิญเพียงความเศร้าโศกจากการสูญเสียบุคคลอันเป็นที่รัก หากแต่ต้องดำรงชีวิตอยู่กับความทรงจำของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในลักษณะที่ยังไม่สามารถคลี่คลายได้ ความทรงจำเกี่ยวกับความรุนแรง ภาพของผู้เสียชีวิต และประสบการณ์ในช่วงเวลานั้นยังคงย้อนกลับมาในชีวิตประจำวันในรูปแบบของความหวาดกลัว ความวิตกกังวล และความรู้สึกไม่มั่นคงทางอารมณ์ สำหรับครอบครัวจำนวนหนึ่ง ความสูญเสียมิได้สิ้นสุดลงพร้อมกับพิธีศพ หากแต่ยังคงดำรงอยู่ในรูปของความคิดถึงที่ไม่อาจเติมเต็มได้ ความเจ็บงันของครอบครัวที่ขาดสมาชิกหลัก และคำถามที่ยังไม่ได้รับคำตอบเกี่ยวกับสิ่งที่เกิดขึ้นในวันนั้น ความเจ็บปวดดังกล่าวมิได้เป็นเพียงประสบการณ์ส่วนบุคคล หากแต่เชื่อมโยงกับบริบทของความไม่เป็นธรรมที่ผู้ได้รับผลกระทบต้องเผชิญ การที่ไม่มีเจ้าหน้าที่รัฐรายใดถูกดำเนินคดีจากเหตุการณ์ดังกล่าว (National Reconciliation Commission, 2005) รวมถึงการสิ้นสุดของกระบวนการทางกฎหมายจากการหมดอายุความได้ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าความยุติธรรมยังไม่สมบูรณ์ในสายตาของครอบครัวผู้สูญเสีย ความรู้สึกดังกล่าวมิได้เป็นเพียงความผิดหวัง หากแต่เป็นภาวะค้างคาทางอารมณ์ที่เชื่อมโยงระหว่างความสูญเสียกับคำถามต่อความรับผิดชอบของรัฐ และต่อความหมายของความเป็นธรรมในสังคม

แม้ว่าภาครัฐจะมีมาตรการเยียวยาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การชดเชยทางการเงินหรือการให้ความช่วยเหลือในระยะเริ่มต้น แต่การดำเนินการดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดในด้านความต่อเนื่องและความลึกซึ้ง โดยเฉพาะในมิติของการฟื้นฟูทางจิตใจที่ยังขาดระบบสนับสนุนในระยะยาวที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวผู้สูญเสียได้อย่างแท้จริง (Saengmanee et al., 2013) ในหลายกรณี การเยียวยาในเชิงรูปธรรมไม่สามารถทดแทนความสูญเสียหรือคลี่คลายความรู้สึกที่ยังคงค้างคาอยู่ได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างมาตรการเชิงนโยบายกับประสบการณ์ชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบ

ในเชิงวิชาการ งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มุ่งเน้นประเด็นด้านการเยียวยา ผลกระทบต่อการดำรงชีวิต และการปรับตัวของผู้ได้รับผลกระทบ

ในบริบทของความรุนแรง (Saengmanee et al., 2013; Boonsiri, 2017; Buatchum et al., 2017) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่มุ่งอธิบายผลกระทบทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบในฐานะ “กระบวนการระยะยาว” ที่เชื่อมโยงกับความทรงจำ ความรู้สึกต่อความไม่เป็นธรรม และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนยังมียุ่อย่างจำกัดโดยเฉพาะการศึกษาที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ตรงของผู้ได้รับผลกระทบ ซึ่งอาจหมายถึงผู้ได้รับผลกระทบเอง หรือครอบครัวของผู้ได้รับผลกระทบตลอดจนการเชื่อมโยงระหว่างมิติทางจิตใจกับบริบทของความไม่เป็นธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ช่องว่างดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาที่สามารถอธิบายผลกระทบทางจิตใจในฐานะ “กระบวนการที่ยังดำเนินอยู่” มากกว่าจะเป็นเพียง “ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นแล้วสิ้นสุด”

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งเน้นการทำความเข้าใจผลกระทบทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบในระยะยาว โดยให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิต ความทรงจำ และความรู้สึกที่ยังไม่คลี่คลาย ควบคู่กับการสำรวจแนวทางการฟื้นฟูสภาพจิตใจที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ การศึกษานี้ไม่ได้มุ่งเพียงการอธิบายสภาพปัญหา หากแต่พยายามตั้งคำถามต่อข้อจำกัดของกระบวนการเยียวยาและความหมายของความไม่เป็นธรรมในสังคม อันจะนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของครอบครัวผู้สูญเสีย และสนับสนุนการฟื้นฟูชีวิตในระยะยาวได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสบการณ์และการรับรู้ผลกระทบทางจิตใจในระยะยาวของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบ
2. เพื่อวิเคราะห์ผลของความสูญเสีย ความทรงจำ และความรู้สึกต่อความไม่เป็นธรรมที่มีต่อการดำรงชีวิตและการปรับตัวของครอบครัวผู้สูญเสีย
3. เพื่อสำรวจแนวทางการฟื้นฟูทางจิตใจที่สอดคล้องกับประสบการณ์และความต้องการของครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบ

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลกระทบจากเหตุการณ์ความรุนแรงในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้จำเป็นต้องอาศัยกรอบแนวคิดที่สามารถอธิบายทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และโครงสร้างทางสังคมและการเมืองควบคู่กัน ดังนั้น การศึกษานี้จึงอาศัยแนวคิดทางทฤษฎี 3 แนวทางหลัก ได้แก่ แนวคิดการฟื้นฟูทางจิตสังคม แนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และแนวคิดการสร้างสันติภาพ เพื่อใช้เป็นกรอบในการอธิบาย

และวิเคราะห์ผลกระทบทางจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบ

3.1 แนวคิดการฟื้นฟูทางจิตสังคม (Psychosocial Rehabilitation) ของ William A. Anthony (Anthony, 1993; Anthony & Farkas, 2012) ตั้งอยู่บนฐานคิดที่ทำนายมุมมองแบบชีวการแพทย์ (biomedical model) ซึ่งมองปัญหาทางจิตใจในฐานะความผิดปกติของบุคคลที่ต้องได้รับการรักษา แนวคิดของ Anthony เสนอว่าการฟื้นฟูมิใช่เพียงการ “รักษาอาการ” หากแต่เป็นกระบวนการที่มุ่งเสริมสร้างความสามารถของบุคคลในการดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย (meaningful and satisfying life) แม้จะยังคงมีข้อจำกัดหรือผลกระทบจากประสบการณ์ความรุนแรงอยู่ก็ตาม

ในเชิงแนวคิด การฟื้นฟูทางจิตสังคมให้ความสำคัญกับ “agency” หรือความสามารถของบุคคลในการกำหนดชีวิตของตนเอง (self-determination) ซึ่งถือเป็นหัวใจของกระบวนการฟื้นฟู โดยมองว่าผู้ได้รับผลกระทบมิใช่เพียงผู้รับความช่วยเหลือแบบ passive หากแต่เป็นผู้มีบทบาทเชิงรุกในการสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิตภายหลังความสูญเสีย กลไกสำคัญของกระบวนการฟื้นฟูจึงประกอบด้วย (1) การสร้างความหวัง (hope) (2) การฟื้นฟูอัตลักษณ์ (identity reconstruction) และ (3) การมีส่วนร่วมในบทบาททางสังคม (social inclusion) ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถเคลื่อนจากภาวะ “ผู้ประสบเหตุ” ไปสู่การเป็น “ผู้มีชีวิตที่ยังคงมีคุณค่า” นอกจากนี้ แนวคิดดังกล่าวยังเน้นบทบาทของสิ่งแวดล้อมทางสังคม (social environment) และเครือข่ายสนับสนุน (support systems) ในฐานะปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการฟื้นฟู โดยชี้ให้เห็นว่าการฟื้นฟูมิได้เกิดขึ้นในสุญญากาศ หากแต่เกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์กับครอบครัว ชุมชน และสถาบันทางสังคม อย่างไรก็ตาม แม้แนวคิดนี้จะมีความเข้มแข็งในการอธิบายกระบวนการฟื้นฟูในระดับปัจเจกและสังคมใกล้เคียง แต่ยังมีข้อจำกัดในการอธิบายบริบทที่มีความซับซ้อนทางการเมืองและโครงสร้างอำนาจ เช่น กรณีของเหตุการณ์ตากใบ ซึ่งประสบการณ์ของผู้ได้รับผลกระทบไม่ได้เกี่ยวข้องเพียงการปรับตัวต่อความสูญเสีย หากแต่เชื่อมโยงกับคำถามเชิงโครงสร้างเกี่ยวกับความเป็นธรรมและความชอบธรรมของรัฐ

3.2 แนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง (Structural Violence) ของ Johan Galtung (1969) ตั้งอยู่บนฐานคิดเชิงวิพากษ์ (critical perspective) ที่ขยายความหมายของ “ความรุนแรง” ออกไปจากการทำร้ายทางกายภาพ ไปสู่การวิเคราะห์โครงสร้างทางสังคมที่ก่อให้เกิดความทุกข์ทรมานอย่างเป็นระบบ Galtung เสนอว่าความรุนแรงเกิดขึ้นเมื่อมีช่องว่างระหว่าง “ศักยภาพที่ควรจะเป็น” (potential) กับ “สภาพความเป็นจริง” (actual condition) อันเป็นผลจากข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง เช่น ความไม่เท่าเทียม การเลือกปฏิบัติ หรือการเข้าถึงทรัพยากรและสิทธิที่ไม่เท่าเทียม ในเชิงกลไก ความรุนแรงเชิงโครงสร้างทำงานผ่านสถาบันและระบบ เช่น กฎหมาย นโยบาย หรือกระบวนการยุติธรรม ที่อาจสร้างหรือคงไว้ซึ่งความไม่เป็นธรรมโดยไม่จำเป็นต้องใช้ความรุนแรงโดยตรง ความรุนแรงในลักษณะนี้มีลักษณะ “แฝงเร้น” และมักถูกทำให้เป็นเรื่องปกติ (normalized) จนไม่ถูกตั้งคำถาม แม้ว่าจะส่งผลกระทบต่อนชีวิตของผู้คนอย่างลึกซึ้งและยาวนาน

เมื่อประยุกต์ใช้กับบริบทของเหตุการณ์ตากใบ แนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่าบาดแผลทางจิตใจของ

ครอบครัวผู้สูญเสียมีได้เกิดขึ้นเพียงจากเหตุการณ์การเสียชีวิต หากแต่เป็นผลสะสมจากกระบวนการหลังเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความล้มเหลวของกลไกเชิงสถาบัน เช่น การไม่สามารถนำผู้กระทำผิดเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม การสิ้นสุดของกระบวนการทางกฎหมาย หรือภาวะการลอยนวลพ้นผิดของเจ้าหน้าที่รัฐ สถานการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ความรู้สึกไม่เป็นธรรม ความไม่ไว้วางใจ และความหวาดระแวงยังคงดำรงอยู่ในชีวิตประจำวันของผู้ได้รับผลกระทบ แม้เวลาจะผ่านไปกว่าสองทศวรรษแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม แนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างมักถูกวิพากษ์ว่ามีลักษณะเป็นนามธรรมสูง และอาจไม่สามารถอธิบายประสบการณ์ทางอารมณ์ของผู้ได้รับผลกระทบในระดับปัจเจกได้อย่างเพียงพอ ดังนั้น การศึกษานี้จึงนำแนวคิดดังกล่าวมาใช้ควบคู่กับกรอบแนวคิดที่ให้ความสำคัญกับประสบการณ์ชีวิตและความรู้สึกของผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง

3.3 แนวคิดการสร้างสันติภาพ (Peacebuilding) ของ John Paul Lederach (Lederach, 1997; Lederach, 2005) ตั้งอยู่บนฐานคิดที่มองความขัดแย้งในฐานะปรากฏการณ์ที่ฝังอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ (relational approach) มากกว่าการมองเป็นเพียงปัญหาเชิงโครงสร้างหรือเหตุการณ์เฉพาะหน้า Lederach เสนอว่าการสร้างสันติภาพที่ยั่งยืนจำเป็นต้องมุ่งไปที่การฟื้นฟูความสัมพันธ์ (relationship transformation) ซึ่งรวมถึงการสร้าง ความไว้วางใจ การยอมรับความจริง และการจัดการกับความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ความรุนแรง ในเชิงกระบวนการ แนวคิดนี้ให้ความสำคัญกับ “พื้นที่กลาง” (safe space) สำหรับการสื่อสาร การรับฟัง และการเยียวยาทางสังคม โดยมองว่าการฟื้นฟูมีได้เกิดขึ้นผ่านมาตรการเชิงนโยบายเพียงอย่างเดียว หากแต่ต้องอาศัยกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ผู้ได้รับผลกระทบสามารถแสดงออกถึงความรู้สึก ความสูญเสีย และความต้องการของตนเองได้อย่างปลอดภัย นอกจากนี้ แนวคิดยังเน้นความสำคัญของ “ความยุติธรรมเชิงความสัมพันธ์” (relational justice) ซึ่งมีได้จำกัดอยู่เพียงการลงโทษผู้กระทำผิด หากแต่รวมถึงการยอมรับความผิด การรับผิดชอบ และการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายต่าง ๆ

ในบริบทของเหตุการณ์ตากใบ แนวคิดการสร้างสันติภาพช่วยให้เข้าใจว่าการฟื้นฟูทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ หากยังขาดกระบวนการที่ช่วยคลี่คลายความรู้สึกต่อความเป็นธรรมและฟื้นฟูความไว้วางใจต่อรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่ง บาดแผลทางจิตใจมิได้เป็นเพียงผลจาก “สิ่งที่เกิดขึ้น” หากแต่เชื่อมโยงกับ “สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น” เช่น การยอมรับความจริงหรือความรับผิดชอบจากผู้มีอำนาจ

เมื่อพิจารณาร่วมกัน แนวคิดทั้งสามช่วยให้สามารถอธิบายผลกระทบทางจิตใจในฐานะปรากฏการณ์ที่มีความเชื่อมโยงระหว่างระดับปัจเจก ระดับครอบครัว และระดับโครงสร้าง โดยเฉพาะในบริบทของเหตุการณ์ตากใบ ซึ่งบาดแผลทางจิตใจมิได้เป็นเพียงผลจากความสูญเสีย หากแต่เชื่อมโยงกับความทรงจำ ความรู้สึกต่อความเป็นธรรม และความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชนในบริบทของเหตุการณ์ตากใบ แนวคิดนี้ช่วยให้เข้าใจว่าการฟื้นฟูทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างสมบูรณ์ หากยังขาดกระบวนการที่ช่วยคลี่คลายความรู้สึกต่อความเป็นธรรมและฟื้นฟูความไว้วางใจต่อรัฐ กล่าวอีกนัยหนึ่ง บาดแผลทางจิตใจมิได้เป็นเพียงผลจาก “สิ่งที่เกิดขึ้น”

หากแต่เชื่อมโยงกับ “สิ่งที่ยังไม่เกิดขึ้น” เช่น การยอมรับความจริง ความรับผิดชอบ และการสร้างความเป็นธรรมเชิงความสัมพันธ์ นอกจากนี้ การศึกษานี้ยังสอดคล้องกับแนวคิด *victim-centered approach* ซึ่งให้ความสำคัญกับประสบการณ์ เสี่ยง และเรื่องราวของผู้ได้รับผลกระทบในฐานะศูนย์กลางของการทำความเข้าใจความรุนแรงและผลกระทบหลังความขัดแย้ง (Robins, 2011, Robins, 2013; Vegh Weis, 2017) การถ่ายทอดเรื่องราวของผู้ได้รับผลกระทบมิได้เป็นเพียงการเล่าประสบการณ์ส่วนบุคคล หากแต่เป็นกระบวนการยืนยันศักดิ์ศรี การมีตัวตน และการต่อรองความหมายของความยุติธรรมภายหลังความรุนแรง (Herman, 1992; Caruth, 1996)

แนวคิดดังกล่าวมองว่าผู้ได้รับผลกระทบมิใช่เพียง “แหล่งข้อมูล” หากแต่เป็นผู้มีตัวตนและมีสิทธิในการถ่ายทอดประสบการณ์ ความทรงจำ และความรู้สึกของตนเอง การเปิดพื้นที่ให้ผู้ได้รับผลกระทบได้เล่าเรื่องบาดแผลและความสูญเสียจึงมิได้เป็นเพียงกระบวนการเก็บข้อมูล หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของการยืนยันศักดิ์ศรี การฟื้นคืนเสียงของผู้ได้รับผลกระทบ และการสร้างความหมายต่อประสบการณ์ความรุนแรงที่ยังคงส่งผลต่อชีวิตของพวกเขา แม้เวลาจะผ่านไปเป็นระยะเวลานานแล้วก็ตาม ในขณะเดียวกัน การศึกษานี้ยังให้ความสำคัญกับครอบครัวและผู้ใกล้ชิดของผู้เสียชีวิตในฐานะ “เหยื่อมือสอง” (*secondary victims*) ซึ่งแม้มิได้เผชิญความรุนแรงโดยตรง แต่ยังคงได้รับผลกระทบทางจิตใจ อารมณ์ และสังคมอย่างต่อเนื่องจากความสูญเสีย ความทรงจำ และผลกระทบภายหลังเหตุการณ์ความรุนแรง (Danieli, 1998)

3.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ในส่วนของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่างานศึกษาในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่ 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การเยียวยาเชิงนโยบาย ผลกระทบต่อโครงสร้างครอบครัว และการปรับตัวทางจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบ งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ตากใบที่ผ่านมาได้อธิบายประเด็นสำคัญหลายด้าน ทั้งในมิติของความไม่เป็นธรรม การลอยนวลพ้นผิดของเจ้าหน้าที่รัฐ ผลกระทบต่อกระบวนการสันติภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ตัวอย่างเช่น งานของ Pratubjit Neelapaijit (2017) อธิบายว่าความรู้สึกไม่ได้รับความยุติธรรมจากกรณีตากใบส่งผลต่อพลวัตความขัดแย้งและกระบวนการแสวงหาสันติภาพในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ โดยใช้กรอบแนวคิดการแปลงเปลี่ยนความขัดแย้งของ Lederach และแนวคิดของ Galtung ในการอธิบายผลกระทบของความไม่เป็นธรรมต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน ขณะที่งานเขียนอื่น ๆ เช่น รายงานกรณีความรุนแรงที่ตากใบของ The Senate Committee on Social Development and Social Security (2005) ได้สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของความทรงจำบาดแผล ภาวะการลอยนวลพ้นผิด และการดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เต็มไปด้วยความหวาดระแวงและความไม่ไว้วางใจ ซึ่งส่งผลต่อกระบวนการแสวงหาสันติภาพในพื้นที่อย่างต่อเนื่อง เอกสารเชิงกฎหมายและรายงานข่าวที่ติดตามกระบวนการยุติธรรมของคดีตากใบอย่างต่อเนื่อง อาทิ รายงานของ Independent Fact-Finding Committee on the Deaths in the Tak Bai Incident, Narathiwat Province (2004) รายงานของ Amnesty International (2005) คำสั่งไต่สวนการตายของ Songkhla Provincial Court (2009) และการรายงานความเคลื่อนไหวทางคดีในระยะหลัง (Thongin, 2023; Yeenang, 2024; iLaw, 2024) ต่าง

สะท้อนให้เห็นถึงความล่าช้าของกระบวนการยุติธรรมและการหมดอายุความของคดี ซึ่งตอกย้ำภาวะการลอยนวลพันพิດที่ยังคงดำรงอยู่จนถึงปัจจุบัน

นอกจากนี้ ยังมีงานศึกษาที่มุ่งอธิบายผลกระทบของเหตุการณ์ความไม่สงบต่อครอบครัวและการดำรงชีวิตของประชาชนในพื้นที่ รวมถึงการศึกษาด้านการเยียวยาและการฟื้นฟูทางจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบ (Tohmeena, 2013; Prohmpetch & Songwathana, 2018) อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่มักมุ่งอธิบายในระดับโครงสร้าง การเมือง หรือกระบวนการสันติภาพ (Liow, 2006; Aphornsuvan, 2007; McCargo, 2008; Jitpiromsri & McCargo, 2008; International Crisis Group, 2012; Pawakapan, 2017) ขณะที่การศึกษาที่ให้ความสำคัญกับ “ประสบการณ์ทางอารมณ์” และผลกระทบทางจิตใจระยะยาวของครอบครัวผู้สูญเสียในฐานะ “กระบวนการที่ยังดำเนินอยู่” ยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการศึกษาที่เชื่อมโยงความทรงจำ ความรู้สึกต่อความไม่เป็นธรรม และประสบการณ์ชีวิตประจำวันของครอบครัวผู้สูญเสียเข้าด้วยกัน งานของ Saengmanee et al. (2013) ชี้ให้เห็นว่าการเยียวยาของภาครัฐยังขาดความต่อเนื่อง และยังไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้ได้รับผลกระทบได้อย่างครอบคลุม โดยเฉพาะในมิติทางจิตใจ ขณะที่ Apirat Boonsiri (2017) แสดงให้เห็นถึงผลกระทบต่องานวิถีชีวิตและโครงสร้างครอบครัว ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงในระดับสังคมและเศรษฐกิจ เช่นเดียวกับรายงานของ Office of Academic Promotion and Support, Region 12 (2016) และบทความเชิงลึกของ Chanatip Tatiyakaroonwong (2019) ชี้ให้เห็นว่ามาตรการเยียวยาทางวัตถุยังไม่สามารถทดแทนหรือคลี่คลายบาดแผลทางจิตใจที่ยังคงดำรงอยู่ของครอบครัวผู้สูญเสียได้

ในอีกด้านหนึ่ง งานของ Kornwika Buatchum, Vineekarn Kongsuwan & Wandee Suttharangsee (2017) ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการปรับตัวทางจิตใจของผู้ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะบทบาทของศาสนาและเครือข่ายทางสังคมในการช่วยฟื้นฟูจิตใจ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่มีอยู่มักมุ่งเน้นในกลุ่มตัวอย่างเฉพาะ หรือเน้นเพียงมิติใดมิติหนึ่ง เช่น นโยบายหรือการปรับตัว โดยยังขาดการศึกษาที่เชื่อมโยง “ประสบการณ์ทางจิตใจ” เข้ากับ “บริบทของความไม่เป็นธรรมและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน” อย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในกรณีของเหตุการณ์ตากใบซึ่งมีลักษณะเฉพาะทั้งในเชิงประวัติศาสตร์และการเมือง

อีกทั้ง แม้เหตุการณ์ตากใบจะผ่านมากว่าสองทศวรรษ แต่ลักษณะของความทรงจำและการรับมือกับความสูญเสียของผู้ได้รับผลกระทบมิได้หยุดนิ่ง หากแต่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม ประสบการณ์ชีวิต และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้น การศึกษานี้จึงได้มุ่งอธิบายบาดแผลทางจิตใจในฐานะสถานะที่ “หยุดนิ่ง” หากแต่พยายามทำความเข้าใจพลวัตของความทรงจำ ความรู้สึก และการดำรงชีวิตของครอบครัวผู้สูญเสียภายใต้บริบทความขัดแย้งที่ยังคงส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง ดังนั้น การศึกษานี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยใช้กรอบแนวคิดที่ผสานทั้งระดับปัจเจก ประสบการณ์ชีวิต และบริบทเชิงโครงสร้าง เพื่ออธิบายผลกระทบทางจิตใจในฐานะกระบวนการที่เชื่อมโยงกับความทรงจำ ความสูญเสีย และความรู้สึกต่อความเป็นธรรมในระยะยาว อันจะช่วยให้สามารถเข้าใจประสบการณ์ของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยมีลักษณะเป็นการศึกษาเชิงตีความ (interpretive approach) เพื่อทำความเข้าใจประสบการณ์และการรับรู้ของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบ โดยมุ่งเน้นการอธิบายความหมาย (meaning) และกระบวนการ (process) ของผลกระทบทางจิตใจในระยะยาว

4.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการศึกษาค้างนี้คือผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงหรือครอบครัวของผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ตากใบ พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีประสบการณ์ตรงกับเหตุการณ์ดังกล่าว โดยมีผู้เสียชีวิตรวมทั้งสิ้น 85 คน (The Standard, 2022; National Reconciliation Commission, 2005)

การศึกษานี้ใช้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลที่มีคุณสมบัติตรงตามเกณฑ์ ได้แก่ (1) เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรง ผู้รอดชีวิต หรือสมาชิกของครอบครัวผู้เสียชีวิตจากเหตุการณ์ตากใบ พ.ศ. 2547 และ (2) มีความสมัครใจในการให้ข้อมูล โดยผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informants) ประกอบด้วยจำนวน 12 คน เป็นเพศหญิง 5 คน และเพศชาย 7 คน ผู้ให้ข้อมูลมีช่วงอายุอยู่ระหว่างวัยผู้ใหญ่ตอนต้นถึงผู้สูงอายุ ทั้งนี้ การเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการในลักษณะของการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากายในครอบครัว ซึ่งในบางกรณีมีสมาชิกครอบครัวรายอื่นเข้าร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลและประสบการณ์เพิ่มเติมระหว่างการสัมภาษณ์ ส่งผลให้ผู้วิจัยได้สัมผัสมุมมองและประสบการณ์ที่หลากหลายภายใต้บริบทของแต่ละครอบครัว อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประเด็นการศึกษามีความอ่อนไหวและอาจนำไปสู่การระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูลได้ แม้ในทางอ้อม ผู้วิจัยจึงไม่นำเสนอรายละเอียดเชิงประชากรศาสตร์ในลักษณะเฉพาะราย รวมถึงรายละเอียดเชิงพื้นที่บางประการเพื่อคุ้มครองความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวของผู้เข้าร่วมวิจัย โดยเก็บข้อมูลจนถึงระดับความอิ่มตัวของข้อมูล (data saturation)

4.2 การเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูล

การเก็บข้อมูลใช้ 2 วิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก (in-depth interview) และการสังเกตภาคสนาม (field observation) โดยการเก็บข้อมูลภาคสนามดำเนินการระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2568 ถึง มีนาคม พ.ศ. 2569 ในพื้นที่หนึ่งของอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส โดยผู้วิจัยหลีกเลี่ยงการเปิดเผยรายละเอียดเชิงลึกของพื้นที่ที่อาจนำไปสู่การระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูล

การสัมภาษณ์ใช้รูปแบบกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview) โดยใช้คำถามปลายเปิดและคำถามเสริม (probing) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประสบการณ์ความสูญเสีย ผลกระทบทางจิตใจ การปรับตัว และมุมมองต่อการเยียวยา

การสังเกตภาคสนามใช้เพื่อทำความเข้าใจบริบทชีวิตของผู้ให้ข้อมูล โดยข้อมูลถูกบันทึกในรูปแบบบันทึกภาคสนาม (field notes) และใช้ประกอบการวิเคราะห์ร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์

ข้อมูลที่ได้ถูกถอดความและวิเคราะห์โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (thematic analysis) โดยประกอบด้วยขั้นตอน ได้แก่ การอ่านข้อมูลซ้ำ การกำหนดรหัส (coding) การจัดกลุ่มเป็นประเด็นหลัก (themes) และการตีความข้อมูลโดยเชื่อมโยงกับกรอบแนวคิดทางทฤษฎี

4.3 ความน่าเชื่อถือของข้อมูล

เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล (trustworthiness) การศึกษานี้ใช้วิธีการตรวจสอบข้อมูล ได้แก่ การตรวจสอบกับผู้ให้ข้อมูล (member checking) การใช้ข้อมูลจากหลายแหล่ง (triangulation) และการตรวจสอบโดยผู้วิจัยร่วม (peer debriefing)

4.4 จริยธรรมการวิจัย

ผู้ให้ข้อมูลได้รับการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยและให้ความยินยอมโดยสมัครใจ (informed consent) ก่อนการเก็บข้อมูล ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความอ่อนไหวของประเด็นและผลกระทบทางอารมณ์ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการสัมภาษณ์ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถหยุดพักหรือยุติการสัมภาษณ์ได้ทุกเมื่อหากรู้สึกไม่สบายใจ อีกทั้งผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบค่อยเป็นค่อยไปและให้ความสำคัญกับความพร้อมทางอารมณ์ของผู้ให้ข้อมูลตลอดกระบวนการเก็บข้อมูล ภายหลังการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสะท้อนความรู้สึกหรือพูดคุยเพิ่มเติมเพื่อลดผลกระทบทางอารมณ์ที่อาจเกิดจากการรื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้รักษาความลับและปกปิดข้อมูลที่อาจนำไปสู่การระบุตัวตนของผู้ให้ข้อมูลอย่างเคร่งครัด

4.5 จุดแข็งและข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษานี้มีจุดแข็งสำคัญคือการเข้าถึงประสบการณ์ตรงของครอบครัวผู้สูญเสีย ซึ่งช่วยให้ข้อมูลมีความลึกซึ้งและสะท้อนปรากฏการณ์ในบริบทจริงได้อย่างชัดเจน อีกทั้งการใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตภาคสนาม รวมถึงกรอบแนวคิดเชิงสหวิทยาการ ช่วยให้การวิเคราะห์ครอบคลุมทั้งระดับปัจเจกและโครงสร้าง

อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลมีข้อจำกัดเนื่องจากความอ่อนไหวของเหตุการณ์ ส่งผลให้จำนวนผู้เข้าร่วมมีจำกัด นอกจากนี้ ลักษณะของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความทรงจำอาจทำให้ผู้ให้ข้อมูลบางรายไม่เปิดเผยข้อมูลอย่างเต็มที่ และบริบทของความไม่ไว้วางใจในพื้นที่อาจส่งผลต่อการให้ข้อมูลในบางประเด็น

4.6 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษานี้กำหนดกรอบแนวคิดโดยมองว่าเหตุการณ์ตากใบ พ.ศ. 2547 มิได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวผู้สูญเสียเพียงในเชิงเหตุการณ์เฉพาะหน้า หากแต่ก่อให้เกิดผลกระทบทางจิตใจที่ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องในระยะยาว โดยปรากฏในรูปแบบของความเศร้า ความรู้สึกสูญเสีย ความวิตกกังวล และ

ความไม่มั่นคงทางอารมณ์ ซึ่งส่งผลต่อการดำรงชีวิตของครอบครัวผู้สูญเสียในมิติที่หลากหลาย

กรอบแนวคิดของการศึกษานี้พัฒนาขึ้นจากการบูรณาการแนวคิด 3 แนวทาง ได้แก่ แนวคิดการฟื้นฟูทางจิตสังคม แนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้าง และแนวคิดการสร้างสันติภาพ เพื่ออธิบายผลกระทบทางจิตใจในลักษณะที่เชื่อมโยงหลายระดับ

ในระดับปัจเจก แนวคิดการฟื้นฟูทางจิตสังคมของ William A. Anthony (1993) ถูกนำมาใช้เพื่ออธิบายกระบวนการปรับตัวและการฟื้นฟูทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสีย โดยเน้นการสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต การจัดการกับความสูญเสีย และการกลับไปดำรงบทบาททางสังคมอย่างมีความหมาย ในระดับโครงสร้าง แนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างของ Johan Galtung (1969) ช่วยอธิบายว่าผลกระทบทางจิตใจมิได้เกิดขึ้นเพียงจากเหตุการณ์ความรุนแรง หากแต่เชื่อมโยงกับเงื่อนไขของความไม่เป็นธรรม เช่น การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม และการรับรู้ต่อความรับผิดชอบของรัฐ ซึ่งอาจส่งผลให้บาดแผลทางจิตใจยังคงดำรงอยู่ในระดับความสัมพันธ์ แนวคิดการสร้างสันติภาพของ John Paul Lederach (1997) ถูกใช้เพื่ออธิบายบทบาทของความไว้วางใจ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน และกระบวนการเยียวยาทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการฟื้นฟูทางจิตใจในระยะยาว

ภายใต้กรอบแนวคิดนี้ ผลกระทบทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียจึงมิได้ถูกมองว่าเป็นผลลัพธ์เชิงเส้นจากเหตุการณ์ความรุนแรงเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างประสบการณ์ความสูญเสียในระดับปัจเจก เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของความไม่เป็นธรรม และพลวัตของความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งร่วมกันกำหนดลักษณะของการฟื้นฟูหรือการดำรงอยู่ของบาดแผลทางจิตใจในระยะยาว กรอบแนวคิดดังกล่าวจึงถูกใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยมุ่งทำความเข้าใจผลกระทบทางจิตใจในฐานะกระบวนการที่มีความซับซ้อน และเชื่อมโยงกับบริบททางสังคมและการเมือง เพื่ออธิบายแนวทางการฟื้นฟูที่เหมาะสมสำหรับครอบครัวผู้สูญเสียในระยะยาว

ผลลัพธ์การวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตภาคสนาม โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบตีความ (thematic analysis) พบว่า ประสบการณ์ของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบสามารถจัดกลุ่มออกเป็นประเด็นหลักจำนวน 3 ประเด็น ได้แก่ (1) ความโศกเศร้าและบาดแผลทางจิตใจระยะยาว (2) ความหวาดกลัวและความไม่มั่นคงทางจิตใจ และ (3) ความโกรธและความรู้สึกไม่เป็นธรรมต่อรัฐ โดยมีรายละเอียดดังนี้

5.1 ความโศกเศร้าและบาดแผลทางจิตใจระยะยาว

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ความโศกเศร้าและบาดแผลทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบมิได้มีลักษณะเป็นอารมณ์ที่ค่อย ๆ จางหายไปตามระยะเวลา หากแต่ดำรงอยู่ใน

ลักษณะของ “บาดแผลที่ยังมีชีวิต” (living wound) ซึ่งยังคงเคลื่อนไหวและแทรกซึมอยู่ในประสบการณ์ชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบอย่างต่อเนื่อง

ลักษณะสำคัญของบาดแผลดังกล่าวปรากฏในรูปของการรื้อฟื้นความทรงจำอย่างไม่สมัครใจ (involuntary re-experiencing) ซึ่งมิได้เป็นเพียงการนึกถึงอดีต หากแต่เป็นการที่อดีตย้อนกลับมาครอบงำปัจจุบันในลักษณะที่ผู้ได้รับผลกระทบไม่สามารถควบคุมได้ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนว่า “ภาพพวกนั้นมันติดตา มันเหมือนย้อนกลับมาเอง ทั้งที่เราไม่ได้อยากนึกถึง” (สมาชิกครอบครัวผู้สูญเสีย, เพศหญิงวัยผู้ใหญ่, สัมภาษณ์เมื่อมกราคม พ.ศ.2569) คำบอกเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์มิได้ถูกทำให้เป็น “อดีต” อย่างสมบูรณ์ หากแต่ยังคงดำรงอยู่ในฐานะประสบการณ์ที่ยังไม่สิ้นสุด และสามารถแทรกซึมเข้าสู่ชีวิตประจำวันได้อย่างต่อเนื่อง

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ความสูญเสียในกรณีนี้มีลักษณะของความสูญเสียที่ไม่สามารถคลี่คลายได้ (unresolved loss) ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างฉับพลันและรุนแรง โดยปราศจากการบวนการของการจากลาที่สมบูรณ์ ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ตอนที่เขาถูกพาขึ้นรถ มันเหมือนกับการจากลา แต่ไม่มีคำอำลาเลย” (สมาชิกครอบครัวผู้สูญเสีย, เพศหญิงวัยกลางคน, สัมภาษณ์เมื่อมกราคม พ.ศ.2569) ประสบการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างผู้เสียชีวิตกับครอบครัวมิได้ถูกปิดลงในเชิงอารมณ์ หากแต่ยังคงดำรงอยู่ในลักษณะของความสัมพันธ์ที่ค้างคา (unfinished relationship) ซึ่งยังคงส่งผลต่อความรู้สึกของผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่

ขณะเดียวกัน ข้อมูลยังชี้ให้เห็นว่าบาดแผลทางจิตใจมิได้เกิดขึ้นเพียงจากการสูญเสีย หากแต่เกิดจาก ลักษณะของความรุนแรง ที่ผู้ให้ข้อมูลต้องเผชิญโดยตรง โดยเฉพาะภาพของร่างผู้เสียชีวิตและสภาพศพที่ผิดปกติ ซึ่งกลายเป็นภาพจำที่ฝังแน่นในจิตใจ ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งสะท้อนว่า “ไม่มีร่างไหนปกติเลย บางคนคอหัก บางคนโดนยิงที่หัว... หน้าดำเพราะถูกทับอยู่บนรถหลายชั้น” (ผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์, เพศชายวัยกลางคน, สัมภาษณ์เมื่อมกราคม พ.ศ.2569) ภาพดังกล่าวมิได้เป็นเพียงการรับรู้ถึงความตาย หากแต่เป็นประสบการณ์ของความรุนแรงที่ถูกจดจำผ่านร่างกาย (embodied memory) และยังคงย้อนกลับมาสร้างผลกระทบทางอารมณ์อย่างต่อเนื่อง ในอีกมิติหนึ่ง ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ความเจ็บปวดบางส่วนไม่สามารถถ่ายทอดออกมาในรูปของภาษาได้อย่างครบถ้วน หากแต่ปรากฏผ่านความเงียบ ซึ่งทำหน้าที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการรับมือกับความเจ็บปวดที่ลึกเกินกว่าคำพูดจะรองรับได้

ผู้ให้ข้อมูลบางรายกล่าวเพียงว่า “หมดคำพูด” (สมาชิกครอบครัวผู้สูญเสีย, เพศชายวัยกลางคน, สัมภาษณ์เมื่อ กุมภาพันธ์ พ.ศ.2569) ความเงียบในที่นี้มิได้หมายถึงการลืมนั่น หากแต่สะท้อนถึงข้อจำกัดของภาษาในการอธิบายประสบการณ์ของความสูญเสียที่รุนแรงและซับซ้อน

นอกจากนี้ ข้อมูลยังสะท้อนว่าความโศกเศร้ามิได้ดำรงอยู่เพียงในระดับปัจเจก หากแต่ขยายไปสู่ระดับครอบครัว โดยผู้ให้ข้อมูลบางรายระบุว่า หลังเหตุการณ์ ครอบครัวเต็มไปด้วยความกลัว ความกังวล และสภาพจิตใจที่อ่อนแอลง ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินชีวิตในระยะยาว โดยรวมแล้ว ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความโศกเศร้าและบาดแผลทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบมิได้เป็นเพียงผลกระทบภายหลังเหตุการณ์ หากแต่เป็น กระบวนการที่ยังดำเนินอยู่ซึ่งถูกหล่อหลอมผ่านความทรงจำที่ไม่อาจควบคุมได้ ความสัมพันธ์ที่ยังไม่ถูกปิด และประสบการณ์ของความรุนแรงที่ยังคงฝังอยู่ใน

ชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง

5.2 ความหวาดกลัวและความไม่มั่นคงทางจิตใจ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ความหวาดกลัวของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบ มิได้ปรากฏในลักษณะของอารมณ์ที่ถูกแสดงออกอย่างเปิดเผย หากแต่ดำรงอยู่ในรูปของ ความไม่มั่นคงที่ฝังลึก (internalized insecurity) ซึ่งแทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างต่อเนื่อง ลักษณะสำคัญของความหวาดกลัวดังกล่าวคือการไม่ถูกระบุออกมาโดยตรงในฐานะความกลัว หากแต่ปรากฏผ่านความรู้สึกอึดอัด ความคั่งคา และการรับรู้ทุกอย่างอย่างสามารถเกิดขึ้นได้อีก ซึ่งสะท้อนการสูญเสียความเชื่อมั่นต่อความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน

ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งสะท้อนว่า แม้จะไม่ได้กล่าวคำว่ากลัวอย่างชัดเจน แต่ความรู้สึกที่ดำรงอยู่คือการตระหนักว่าตนเองไม่สามารถปกป้องชีวิตหรือศักดิ์ศรีของคนในครอบครัวได้ ความรู้สึกดังกล่าวค่อยๆ ก่อตัวเป็นความกลัวในลักษณะที่เงียบ แต่ทรงพลัง และส่งผลต่อการรับรู้ต่ออำนาจรัฐในระยะยาว ขณะเดียวกัน ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ความหวาดกลัวมิได้จำกัดอยู่เพียงในช่วงเวลาของเหตุการณ์ หากแต่ดำเนินต่อเนื่องภายหลังผ่านประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะการเข้าตรวจค้นบ้านของเจ้าหน้าที่ ซึ่งทำให้พื้นที่ปลอดภัย กลายเป็นพื้นที่ที่ต้องระมัดระวัง ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ถ้าพูดความจริงมากเกินไป อาจเกิดผลกระทบตามมา” (สมาชิกครอบครัวผู้สูญเสีย, เพศชายวัยกลางคน, สัมภาษณ์เมื่อมกราคม พ.ศ. 2569) คำกล่าวดังกล่าวสะท้อนภาวะของการควบคุมตนเอง (self-censorship) ที่เกิดขึ้นจากความหวาดระแวง โดยผู้ให้ข้อมูลต้องประเมินอยู่ตลอดเวลาว่าควรพูดหรือควรเงียบเพียงใด ความหวาดกลัวในลักษณะนี้จึงมิได้เป็นเพียงอารมณ์ หากแต่กลายเป็นกลไกในการดำรงชีวิตที่กำกับพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน

ในอีกมิติหนึ่ง ผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์สะท้อนความหวาดกลัวในลักษณะที่ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยระบุว่า “กลัวโดนเก็บ” (ผู้รอดชีวิตจากเหตุการณ์, เพศชายวัยกลางคน, สัมภาษณ์เมื่อมกราคม พ.ศ. 2569) ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนความไม่แน่นอนของภัยคุกคาม ซึ่งมีได้มีรูปแบบที่แน่นอนหรือสามารถคาดการณ์ได้ ความไม่แน่นอนนี้ทำให้ความรู้สึกปลอดภัยถูกกัดกร่อนอย่างต่อเนื่อง และส่งผลให้ผู้ได้รับผลกระทบต้องดำรงชีวิตอยู่ภายใต้สภาวะของความระแวง

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ความหวาดกลัวมีลักษณะเชื่อมโยงกับความทรงจำของเหตุการณ์ในลักษณะของสิ่งกระตุ้น (triggers) เช่น เสียงบางเสียง การพบเห็นเจ้าหน้าที่ในเครื่องแบบหรือสถานการณ์ที่คล้ายคลึงกับเหตุการณ์ในอดีต ซึ่งสามารถกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยาทางอารมณ์ได้ทันที แม้เหตุการณ์จะผ่านไปเป็นเวลานานแล้ว

ในกรณีของผู้รอดชีวิตบางราย ความหวาดกลัวยังเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของการถูกกระทำโดยตรง เช่น การถูกยิง การถูกควบคุมตัว และการถูกปฏิบัติอย่างรุนแรง ซึ่งก่อให้เกิดความรู้สึกไม่มั่นคงทางจิตใจในระยะยาว แม้จะรอดชีวิตมาได้ แต่สถานะของผู้รอดชีวิต มิได้หมายถึงความปลอดภัย หากแต่หมายถึงการต้องดำรงอยู่กับความทรงจำที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้

ในอีกด้านหนึ่ง ความหวาดกลัวยังปรากฏในรูปของความแตกสลายภายใน ซึ่งไม่สามารถ

สังเกตเห็นได้จากภายนอก ผู้ให้ข้อมูลบางรายใช้คำว่า “แตกสลาย” (ผู้ใกล้ชิดผู้เสียชีวิต, เพศหญิงวัยผู้ใหญ่, สัมภาษณ์เมื่อมกราคม พ.ศ.2569) เพื่ออธิบายสภาพจิตใจของตนเอง ซึ่งสะท้อนภาวะที่โลกภายในพังทลาย แม้ว่าภายนอกจะยังคงดำเนินชีวิตได้ตามปกติ

ที่สำคัญ ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า ความหวาดกลัวมิได้จำกัดอยู่เพียงในระดับปัจเจก หากแต่ขยายไปสู่ระดับครอบครัว โดยผู้ให้ข้อมูลบางรายระบุว่า หลังเหตุการณ์ ครอบครัวเต็มไปด้วยความกลัว ความกังวล และความไม่ไว้วางใจต่อรัฐ ซึ่งส่งผลให้บรรยากาศทางอารมณ์ภายในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ

โดยรวมแล้ว ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความหวาดกลัวในบริบทของเหตุการณ์ตากใบมิได้เป็นเพียง ปฏิกริยาต่อเหตุการณ์ความรุนแรง หากแต่เป็นสภาวะที่ดำรงอยู่ (enduring condition) ซึ่งถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ผ่านความไม่แน่นอน ความระแวง และการปรับพฤติกรรมเพื่อหลีกเลี่ยงความเสี่ยง ความหวาดกลัวจึงกลายเป็นกลไกที่กำกับทั้งความคิด การกระทำ และความสัมพันธ์ของผู้ได้รับผลกระทบในระยะยาว

5.3 ความโกรธและความรู้สึกไม่เป็นธรรมต่อรัฐ

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลชี้ให้เห็นว่า ความโกรธของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบมิได้ปรากฏในลักษณะของอารมณ์ที่ระเบิดออกมาอย่างฉับพลัน หากแต่เป็นความโกรธที่มีโครงสร้างรองรับ (structurally grounded anger) ซึ่งค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นจากประสบการณ์ของความสูญเสีย ความไม่มั่นคง และการรับรู้ถึงความไม่เป็นธรรม โดยลักษณะสำคัญของความโกรธดังกล่าวคือการเริ่มต้นจากคำถามมากกว่าการแสดงออกทางอารมณ์ โดยผู้ให้ข้อมูลจำนวนหนึ่งมิได้เริ่มจากความเกลียดชัง หากแต่เริ่มจากการตั้งคำถามต่อความชอบธรรมของการใช้กำลัง

ดังที่ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งกล่าวว่า “ทำไมต้องทำขนาดนี้” (สมาชิกครอบครัวผู้สูญเสีย, เพศหญิงวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง, สัมภาษณ์เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2569) คำถามดังกล่าวมิได้เป็นเพียงปฏิกริยาทางอารมณ์ หากแต่สะท้อนการตั้งคำถามเชิงศีลธรรมและเชิงอำนาจต่อรัฐ โดยเฉพาะเมื่อความรุนแรงที่เกิดขึ้นถูกมองว่าเกินขอบเขต ของสถานการณ์ และไม่สอดคล้องกับการเป็นประชาชนที่ออกมาเรียกร้องความยุติธรรม

ขณะเดียวกัน ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ความโกรธในบริบทนี้เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับประสบการณ์ของการถูกลดทอนคุณค่าความเป็นมนุษย์ (dehumanization) โดยผู้ให้ข้อมูลสะท้อนว่าการถูกปฏิบัติด้วยความรุนแรง และถ้อยคำของเจ้าหน้าที่ ซึ่งมีได้เป็นเพียงการดูถูกส่วนบุคคล หากแต่สะท้อนการมองประชาชนในฐานะฝ่ายตรงข้าม มากกว่าผู้มีสิทธิในฐานะพลเมือง ความโกรธจึงมิได้มุ่งไปที่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง หากแต่มุ่งไปที่โครงสร้างอำนาจที่ถูกมองว่าไม่เคยยอมรับศักดิ์ศรีของประชาชนอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ความโกรธยังปรากฏในรูปของความรู้สึกไร้อำนาจ ในการเข้าถึงความยุติธรรม โดยผู้ให้ข้อมูลบางรายสะท้อนว่า “เราเป็นแค่ประชาชน” (ผู้ที่อยู่ในเหตุการณ์, เพศชายวัยกลางคน, สัมภาษณ์เมื่อมกราคม พ.ศ.2569) ถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงกระบวนการ

ยุติธรรม และทำให้ความโกรธมิได้แปรเปลี่ยนเป็นการต่อต้านอย่างเปิดเผย หากแต่กลายเป็นความรู้สึกที่ฝังลึกและค่อย ๆ กัดกินอยู่ภายใน ในอีกมิติหนึ่ง ผลการวิเคราะห์ยังพบว่า ความโกรธเชื่อมโยงกับความไม่พอใจต่อรูปแบบของการเยียวยาที่ไม่สามารถตอบสนองต่อความต้องการเชิงศีลธรรมของผู้สูญเสียได้ โดยผู้ให้ข้อมูลบางรายระบุว่า การชดเชยทางการเงินไม่สามารถทดแทนศักดิ์ศรีของผู้เสียชีวิตหรือคลี่คลายความเจ็บปวดที่เกิดขึ้นได้ ผู้ให้ข้อมูลรายหนึ่งสะท้อนอย่างชัดเจนว่า การให้อภัยไม่สามารถเกิดขึ้นได้ หากยังไม่มีการยอมรับความผิดและความรับผิดชอบอย่างเป็นทางการ เนื่องจากการให้อภัยในเงื่อนไขดังกล่าวเท่ากับเป็นการยอมรับว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นถูกต้อง ในทำนองเดียวกัน ผู้ให้ข้อมูลบางรายตั้งคำถามว่า “ทำไมถึงทำได้ขนาดนี้” คำถามนี้สะท้อนความพยายามในการทำความเข้าใจกับเหตุการณ์ที่เกินกว่าจะอธิบายได้ และสะท้อนความรู้สึกว่าความจริงบางประการยังไม่ได้รับการเปิดเผยอย่างตรงไปตรงมา ที่สำคัญ ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นว่า ความโกรธมิได้จำกัดอยู่เพียงในระดับปัจเจก หากแต่มีลักษณะ ส่งต่อข้ามรุ่น (intergenerational transmission) โดยผู้ให้ข้อมูลบางรายสะท้อนว่า เด็กในครอบครัวเติบโตขึ้นพร้อมกับความกลัวและความไม่ไว้วางใจต่อรัฐ ซึ่งทำให้ความโกรธมิได้ยุติลงที่คนรุ่นเดียว

โดยรวมแล้ว ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความโกรธในบริบทของเหตุการณ์ตากใบมิได้เป็นเพียงอารมณ์เชิงลบ หากแต่เป็นปฏิกิริยาทางศีลธรรม (moral response) ต่อความสูญเสียและความไม่เป็นธรรม ซึ่งสะท้อนการตั้งคำถามต่อความหมายของความยุติธรรม และต่อสถานะของประชาชนภายใต้โครงสร้างอำนาจของรัฐ ความโกรธดังกล่าวจึงดำรงอยู่ในลักษณะเงื้อมมือ ยาวนาน และฝังลึก โดยไม่จำเป็นต้องแสดงออกผ่านความรุนแรง แต่ยังคงมีนัยสำคัญต่อความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในระยะยาว

ทั้งสามประเด็นสะท้อนให้เห็นว่า ผลกระทบทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียมิได้จำกัดอยู่เพียงมิติของอารมณ์ส่วนบุคคล หากแต่เป็นประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับความทรงจำของเหตุการณ์ ความรู้สึกต่อความปลอดภัยในชีวิตประจำวัน และการรับรู้ต่อความเป็นธรรมในสังคม โดยประเด็นต่าง ๆ มิได้แยกขาดจากกันอย่างชัดเจน หากแต่มีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกันในลักษณะเชิงพลวัต

อภิปรายผลการศึกษา

ผลการศึกษาครั้งนี้ทำความเข้าใจแบบดั้งเดิมที่มองผลกระทบทางจิตใจในฐานะ “ผลลัพธ์” (outcome) ของเหตุการณ์ความรุนแรงที่ค่อย ๆ ลดลงตามระยะเวลา โดยชี้ให้เห็นว่า ในกรณีของเหตุการณ์ตากใบ บาดแผลทางจิตใจมิได้สิ้นสุดลงพร้อมกับเหตุการณ์ หากแต่ดำรงอยู่ในฐานะ “กระบวนการที่ยังดำเนินอยู่” (ongoing process) ซึ่งถูกผลิตซ้ำผ่านความทรงจำ ความไม่มั่นคง และความรู้สึกไม่เป็นธรรมที่ยังคงฝังอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชน (Das, 2007) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษามิได้หมายความว่า ประสบการณ์ของผู้ได้รับผลกระทบหรือความทรงจำบาดแผลหยุดนิ่งอยู่ในรูปแบบเดิมตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมา หากแต่พบว่าผู้ได้รับผลกระทบบางส่วน

พยายามปรับตัว ดำรงชีวิต และสร้างความหมายใหม่ให้กับความสูญเสียภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป ผู้ให้ข้อมูลหลายรายยังคงใช้ชีวิต ทำงาน เลี้ยงดูครอบครัว และพยายามกลับเข้าสู่ชีวิตประจำวันตามปกติ ขณะเดียวกัน ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์ยังคงถูกกระตุ้นและผลิตซ้ำผ่านประสบการณ์ในชีวิตประจำวัน เช่น การพบเห็นเจ้าหน้าที่รัฐ เหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ หรือบรรยากาศของความไม่ไว้วางใจที่ยังดำรงอยู่ในระดับสังคม ความทรงจำบาดแผลจึงมิได้ดำรงอยู่ในฐานะ “ภาพอดีตที่หยุดนิ่ง” หากแต่เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหว และถูกสร้างความหมายใหม่อยู่ตลอดเวลา

ในมิติของความโศกเศร้า ผลการศึกษาแม้จะสอดคล้องกับแนวคิดการฟื้นฟูทางจิตสังคมของ William A. Anthony (1993) ที่มองว่าการฟื้นฟูคือกระบวนการสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต แต่ในบริบทของตากใบ แนวคิดดังกล่าวมีข้อจำกัดอย่างชัดเจน เนื่องจากเงื่อนไขของความสูญเสียมิได้เอื้อต่อการปิดประสบการณ์ทางอารมณ์อย่างสมบูรณ์ ความทรงจำยังคงย้อนกลับมาอย่างต่อเนื่อง และความสัมพันธ์กับผู้เสียชีวิตยังคงดำรงอยู่ในลักษณะของความสัมพันธ์ที่ค้างคา (unfinished relationship) กล่าวอีกนัยหนึ่ง การฟื้นฟูทางจิตใจไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง หากบริบททางสังคมและการเมืองยังคงทำให้ความสูญเสียดังกล่าวไม่สิ้นสุด ขณะเดียวกัน แม้ในพื้นที่ที่มีความพยายามด้านการเยียวยา และการฟื้นฟูทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาสังคม และเครือข่ายชุมชนในบางช่วงเวลา แต่ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า กระบวนการดังกล่าวยังคงมีข้อจำกัดในการตอบสนองต่อมิติทางอารมณ์และศีลธรรมของผู้สูญเสีย โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับความจริง ความรับผิดชอบ และความรู้สึกต่อความเป็นธรรม กล่าวคือ การเยียวยาในลักษณะของการชดเชยทางวัตถุหรือการช่วยเหลือเฉพาะหน้าอาจช่วยบรรเทาผลกระทบบางส่วนได้ แต่ไม่สามารถทำให้ความสูญเสียถูก “ปิดจบ” ได้ในทางอารมณ์

ในมิติของความหวาดกลัว ผลการศึกษาสะท้อนให้เห็นว่าความรุนแรงมิได้ยุติลงพร้อมกับการสิ้นสุดของเหตุการณ์ หากแต่แปรสภาพไปเป็นความไม่มั่นคงในชีวิตประจำวัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างของ Johan Galtung (1969) อย่างไรก็ดีตาม ผลการศึกษานี้ก้าวไปไกลกว่านั้น โดยแสดงให้เห็นว่าความรุนแรงเชิงโครงสร้างมิได้เป็นเพียง “สภาพแวดล้อม” หากแต่แทรกซึมเข้าไปกำกับพฤติกรรม การตัดสินใจ และการรับรู้ของผู้คนในระดับชีวิตประจำวัน เช่น การควบคุมการพูด การระมัดระวังการแสดงออก หรือการหลีกเลี่ยงการวิพากษ์วิจารณ์รัฐอย่างเปิดเผย ความหวาดกลัวจึงมิได้ปรากฏในฐานะอารมณ์เฉพาะหน้า หากแต่กลายเป็น “สภาวะ” ที่กำกับวิถีคิดและการดำรงชีวิตของผู้ได้รับผลกระทบในระยะยาว นอกจากนี้ ผลการศึกษายังชี้ให้เห็นว่า ความหวาดกลัวในกรณีของตากใบมิได้เกิดขึ้นจาก “เหตุการณ์ในอดีต” เพียงอย่างเดียว ความทรงจำบาดแผลจึงมิได้หยุดนิ่ง หากแต่ถูกผลิตซ้ำและสร้างความหมายใหม่อยู่ตลอดเวลาภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป (Jelin, 2003) ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นการเข้าตรวจค้น การปรากฏตัวของเจ้าหน้าที่ติดอาวุธ หรือบรรยากาศของการเฝ้าระวังในชีวิตประจำวัน ปัจจัยเหล่านี้ทำให้ความทรงจำเกี่ยวกับเหตุการณ์มิได้ถูกผลักออกไปเป็นอดีตอย่างสมบูรณ์ หากแต่ยังคงย้อนกลับมาเชื่อมโยงกับปัจจุบันอยู่เสมอ

ในมิติของความโกรธ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าความโกรธของผู้ได้รับผลกระทบมิได้เป็นเพียงอารมณ์เชิงลบ หากแต่เป็น “การตอบสนองทางศีลธรรม” (moral response) ต่อความไม่เป็นธรรม ซึ่งทำ

ทนายแนวคิดการสร้างสันติภาพของ John Paul Lederach (1997) ที่มักเน้นการฟื้นฟูความสัมพันธ์และการสร้างความไว้วางใจ โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความไว้วางใจไม่สามารถถูก “สร้างขึ้น” ได้ในสถานะที่ยังไม่มีการยอมรับความจริง ความรับผิดชอบ และความผิดพลาดอย่างชัดเจน การไม่ให้อภัยในกรณีนี้จึงมีข้ออุปสรรคต่อสันติภาพ หากแต่เป็นการยืนยันคุณค่าของความยุติธรรมและศักดิ์ศรีของผู้สูญเสีย ในอีกด้านหนึ่ง ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นว่า “เรื่องเล่า” ของผู้ได้รับผลกระทบมิได้มีความสำคัญเพียงในฐานะข้อมูลเชิงประสพการณ์ หากแต่เป็นพื้นที่ของการยืนยันตัวตน ความทรงจำ และศักดิ์ศรีของผู้สูญเสีย การเปิดพื้นที่ให้ผู้ได้รับผลกระทบสามารถถ่ายทอดเรื่องเล่าของตนเองได้อย่างปลอดภัยจึงมีนัยสำคัญต่อกระบวนการสร้างสันติภาพในระยะยาว เนื่องจากช่วยให้ความสูญเสียและความรู้สึกที่ถูกกดทับได้รับการรับฟังและยอมรับในระดับสังคม มากกว่าถูกทำให้เงียบหายไปภายใต้กรอบของความมั่นคงหรือการจัดการเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว

ที่สำคัญ ผลการศึกษานี้ยังสามัคคีร่วมกันชี้ให้เห็นว่า บาตแผลทางจิตใจในกรณีของเหตุการณ์ตากใบมิได้เป็นเพียงประสพการณ์ส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับประชาชน กล่าวคือ ความโศกเศร้าไม่ได้ถูกคลี่คลาย ความหวาดกลัวถูกทำให้เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน และความโกรธถูกกดทับให้อยู่ในรูปของความเจ็บ ปากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของความรุนแรงในรูปแบบที่ไม่จำเป็นต้องปรากฏเป็นการใช้กำลังโดยตรง แต่ยังคงส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางสังคมและความเชื่อมั่นต่อรัฐในระยะยาว

ดังนั้น ผลการศึกษานี้จึงเสนอให้มองการฟื้นฟูในบริบทของพื้นที่ความขัดแย้งใหม่ว่า ไม่สามารถจำกัดอยู่เพียงมาตรการเชิงเทคนิค เช่น การเยียวยาทางการเงิน หรือการให้บริการด้านสุขภาพจิต หากแต่จำเป็นต้องเชื่อมโยงกับกระบวนการยุติธรรมในเชิงโครงสร้าง ซึ่งรวมถึงการยอมรับความจริง การแสดงความรับผิดชอบ และการฟื้นฟูศักดิ์ศรีของผู้ได้รับผลกระทบ มิฉะนั้นแล้ว การฟื้นฟูจะเป็นเพียงการจัดการอาการ โดยไม่แตะต้องเงื่อนไขทางสังคมและการเมืองที่ทำให้บาดแผลทางจิตใจยังคงดำรงอยู่

บทสรุป

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ผลกระทบทางจิตใจของครอบครัวผู้สูญเสียจากเหตุการณ์ตากใบไม่สามารถทำความเข้าใจได้ผ่านมิติของอารมณ์เพียงลำพัง หากแต่ต้องพิจารณาในฐานะกระบวนการที่เชื่อมโยงกับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนอย่างลึกซึ้ง รวมถึงบริบทของความไม่เป็นธรรม ความไม่มั่นคง และความทรงจำที่ยังคงถูกผลิตซ้ำในชีวิตประจำวัน ผลการศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ความเศร้า ความกลัว และความโกรธมิได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากกัน หากแต่เชื่อมโยงกันในลักษณะของกระบวนการทางอารมณ์และสังคมที่ต่อเนื่อง กล่าวคือ ความสูญเสียที่ไม่สามารถปิดจบได้ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในชีวิตประจำวัน และนำไปสู่การตั้งคำถามต่อความยุติธรรมและความรับผิดชอบของรัฐในระยะยาว

อย่างไรก็ตาม การศึกษานี้มิได้เสนอว่าผู้ได้รับผลกระทบดำรงอยู่ในสถานะของ “เหยื่อ” ที่หยุด

หนึ่งหรือไร้ความสามารถในการปรับตัว หากแต่พบว่าผู้ได้รับผลกระทบบางส่วนพยายามสร้างความหมายใหม่ให้กับชีวิต ดำรงบทบาทในครอบครัว และใช้ชีวิตต่อไปภายใต้เงาของความทรงจำที่ยังคงดำรงอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่ง บาดแผลทางจิตใจมิได้หมายถึงการหยุดนิ่งของชีวิต หากแต่เป็นกระบวนการของการอยู่ร่วมกับความสูญเสียภายใต้บริบทที่ยังไม่สามารถสร้างความรู้สึกล้มถ่วงและเป็นธรรมชาติได้อย่างแท้จริง ขณะเดียวกัน ผลการศึกษายังสะท้อนว่า การเยียวยาที่เน้นการชดเชยทางวัตถุเพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอต่อการฟื้นฟูความรู้สึกของผู้ได้รับผลกระทบ เนื่องจากตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าความสูญเสียสามารถถูกชดเชยและปิดจบได้ ในขณะที่ประสบการณ์ของผู้ได้รับผลกระทบชี้ให้เห็นตรงกันข้าม กล่าวคือ ผู้เสียชีวิตไม่สามารถกลับคืนมาได้ ผู้บาดเจ็บยังคงจดจำความเจ็บปวด และครอบครัวยังคงต้องดำรงอยู่กับความสูญเสียที่ไม่อาจย้อนกลับ

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า “เรื่องเล่า” ของผู้ได้รับผลกระทบมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้างสันติภาพ เนื่องจากการเปิดพื้นที่ให้ผู้ได้รับผลกระทบสามารถถ่ายทอดความทรงจำ ความรู้สึก และประสบการณ์ของตนเองได้อย่างปลอดภัย มิได้เป็นเพียงการบันทึกประวัติศาสตร์จากมุมมองของผู้สูญเสีย หากแต่เป็นกระบวนการยืนยันศักดิ์ศรี ความเป็นมนุษย์ และการมีตัวตนของผู้ได้รับผลกระทบในสังคม การรับฟังเรื่องเล่าดังกล่าวอย่างจริงจังจึงอาจเป็นส่วนหนึ่งของการฟื้นฟูความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนในระยะยาว

ท้ายที่สุด การศึกษานี้เสนอว่า การฟื้นฟูในบริบทของพื้นที่ความขัดแย้งไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างยั่งยืน หากยังขาดการสร้างเชื่อมั่นระหว่างรัฐกับประชาชน ซึ่งต้องอาศัยมากกว่าการจัดการเชิงเทคนิคหรือมาตรการเฉพาะหน้า แต่รวมถึงการยอมรับความจริง การแสดงความรับผิดชอบ และการดำเนินการอย่างจริงจังเพื่อป้องกันไม่ให้ความรุนแรงในลักษณะเดียวกันเกิดขึ้นอีก มิฉะนั้นแล้ว สันติภาพที่ปรากฏอาจเป็นเพียงสภาวะที่เปราะบาง มากกว่าจะเป็นสันติภาพที่ตั้งอยู่บนความยุติธรรมและความไว้วางใจอย่างแท้จริง

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณครอบครัวผู้ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ตากใบที่ให้ความไว้วางใจและแบ่งปันประสบการณ์อันมีคุณค่า ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของการศึกษานี้ ทุนความจากศูนย์ทุนความมุสลิม รวมถึงผู้ประสานงานในพื้นที่ ที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการเก็บข้อมูล ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนางานวิจัย

ประวัติผู้ประพันธ์

นุรฮาสิกิน สารีแปเราะ นักศึกษาเอกการปกครองท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

ฮัลวา แมฮะ นักศึกษาเอกการปกครองท้องถิ่น คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

นาเดีย ปายอ อาจารย์ ดร. คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

บรรณานุกรม

- Amnesty International. (2005). *Amnesty International report 2005 : The state of the world's human rights*. <https://www.amnesty.org/en/documents/pol10/0001/2005/en/>
- Anthony, W. A. (1993). Recovery from mental illness: The guiding vision of the mental health service system in the 1990s. *Psychosocial Rehabilitation Journal*, 16(4), 11–23. <https://doi.org/10.1037/h0095655>
- Anthony, W. A., & Farkas, M. (2012). *A primer on the psychiatric rehabilitation process*. Boston University Center for Psychiatric Rehabilitation.
- Aphornsuvan, T. (2007). *Rebellion in Southern Thailand: Contending histories*. East-West Center.
- Boonsiri, A. (2017). Withī chīwit khōng khrōpkhrūa kap phonkrathop čhāk hētkān khwām mai sangop chāidāen tai: kōranī surksā khēt phuñthī phatthanā phisēt chaphōkit chāidāen tai čhangwat Songkhla tangtāe Pho.So. 2547–Pho.So. 2557 [Livelihoods of families affected by the unrest in the Special Development Region, Southern Border: A Songkhla case study, 2004–2013]. *Inthaninthaksin Journal*, 11(1), 237–254. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/HUSOTSU/article/view/104230> (in Thai).
- Buatchum, K., Kongsuwan, V., & Suttharangsee, W. (2017). Kāndūlāe ton'ēng thāng dān čhitčhai khōng sot rī mǎi čhāk sathānakān khwām mai sangop čhangwat chāidāen phāk tai: rāingān kānsurksā būangton [Psychological self-care of widows from the unrest situation in Southern Thailand: A preliminary study]. *Songklanagarind Journal of Nursing*, 37(1), 97–104. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/nur-psu/article/view/80926> (in Thai).

- Caruth, C. (1996). *Unclaimed experience: Trauma, narrative, and history*. Johns Hopkins University Press.
- Danieli, Y. (Ed.). (1998). *International handbook of multigenerational legacies of trauma*. Plenum Press.
- Das, V. (2007). *Life and words: Violence and the descent into the ordinary*. University of California Press.
- Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research*, 6(3), 167–191. <https://doi.org/10.1177/002234336900600301>
- Herman, J. L. (1992). *Trauma and recovery: The aftermath of violence—from domestic abuse to political terror*. Basic Books.
- iLaw. (2024). *Khadī Tāk bai 2547 kap watthanatham lōi nawa laphon phit* [The Tak Bai case 2004 and the culture of impunity]. <https://www.ilaw.or.th/articles/45135> (in Thai).
- Independent Fact-Finding Committee on the Deaths in the Tak Bai Incident, Narathiwat Province. (2004). Rāingān phon kān sōp khoṭhetṭching koṛanī hētkān Tāk bai (sō won thī nūng phāk rāingān) [Report on the findings of the fact-finding inquiry into the Tak Bai incident (Part 1: Report section)]. *Prachatai*. <https://prachatai.com/sites/default/files/special/takbai.pdf> (in Thai).
- International Crisis Group. (2012). *Thailand: The evolving conflict in the south*. International Crisis Group.
- Jelin, E. (2003). *State repression and the labors of memory*. University of Minnesota Press.
- Jitpiomsri, S., & McCargo, D. (2008). *A ministry for the South: New governance proposals for Thailand's Southern Region*. Pattani Forum.
- Lederach, J. P. (1997). *Building peace: Sustainable reconciliation in divided societies*. United States Institute of Peace Press.
- Lederach, J. P. (2005). *The moral imagination: The art and soul of building peace*. Oxford University Press.

- Liow, J. C. (2006). *Muslim resistance in Southern Thailand and Southern Philippines: Religion, ideology, and politics*. East-West Center.
- McCargo, D. (2008). *Tearing apart the land: Islam and legitimacy in southern Thailand*. Cornell University Press.
- National Reconciliation Commission. (2005). *Aochana khwāmrunrāeng dūai phalang samānachan: bot sarup phūbōrihān* [Overcoming violence with the power of reconciliation: Executive summary]. https://lms.nhrc.or.th/Document/Fulltext/F03228_2.pdf (in Thai).
- Neelapaijit, P. (2017). *Hētkān Tāk bai kap kān plāngpiān thī cha-ngak-ngan* [Tak Bai incident and uneven conflict transformation]. *Journal of Social Research*, 40(1), 17–64. <https://cusri.chula.ac.th/wp-content/uploads/2017/07/journal-60-01-03.pdf> (in Thai).
- Office of Academic Promotion and Support, Region 12. (2016). *Kān yīeoyā phūdairap phonkrathop čhāk sathānakān khwām mai sangop nai phuñthī čhangwat chāidāen phāk tai* [Remediation for people affected by the unrest situation in the southern border provinces]. *Ministry of Social Development and Human Security*. <https://ebooks.m-society.go.th/uploads/ebooks/pdf/57da5cd9e5e22.pdf> (in Thai).
- Pawakapan, P. (2017). *The central role of Thailand's Internal Security Operations Command in the post-counter-insurgency period*. ISEAS – Yusof Ishak Institute.
- Prohmpetch, W., & Songwathana, P. (2018). *Kān sangkhroṅ ngānwičhai dān kān yīeoyā thāng čhičchai phūdairap phonkrathop čhāk sathānakān khwām mai sangop nai phuñthī čhangwat chāidāen tai* [Research synthesis of mental remedies for people affected by the civil unrest in the southernmost provinces]. *Journal of Liberal Arts Prince of Songkla University*, 10(1), 352–380. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-la/article/view/132088> (in Thai).
- Robins, S. (2011). Towards victim-centred transitional justice: Understanding the needs of families of the disappeared in postconflict Nepal. *International Journal of Transitional Justice*, 5(1), 75–98. <https://doi.org/10.1093/ijtj/ijq027>
- Robins, S. (2013). *Families of the disappeared: A test for contemporary approaches to transitional justice*. Routledge.

- Saengmanee, R., Phalasai, C., Wongsukmontri, K., Kaeochai, S., & Kaeonunuan, W. (2013). Pramāṇphon kāndamṇōṅgān yīeoyā læ fuṇṇū phūdairap khwāmsīahāi læ phūdairap phonkrathop ‘annuāṅ čhāk hētkān khwāmmaisangop nai čhangwat chāidāen phāk tai: koṛanī čhangwat narāthiwāt [Evaluation of remedial and rehabilitation operations for those harmed and affected by the unrest situation in the southern border provinces: The case of Narathiwat Province]. *Princess of Naradhiwas University Journal*, 5(4). <https://li01.tci-thaijo.org/index.php/pnujr/article/view/53784> (in Thai).
- Songkhla Provincial Court. (2009). Khamsang taisūan kāntāi khadī māilēk dāeng thī Ch.8/2552 [Inquest ruling, Red Case No. Ch. 8/2552]. (in Thai)
- Tatiyakaroonwong, C. (2019). *Siphā pī Tāk bai: phlāe kotthap nai čhai thī mai khōē dai rap kān raksā* [Fifteen years since Tak Bai: A wound pressed into the heart that has never been healed]. *Prachatai*. <https://prachatai.com/journal/2019/10/84901> (in Thai).
- The Senate Committee on Social Development and Social Security. (2005). Rāingān būāṅton rūāṅ koṛanī khwāmrunrāeng thī tāk bai kap panhā khwāmmankhong khōṅg manut nai phuṇthī sām čhangwat chāidāen phāk tai [Preliminary report on the Tak Bai violence and human security problem in Thailand’s three southern border provinces]. <https://prt.parliament.go.th/items/3323e8b6-faf6-4a75-b1d7-7346e74dff25/full> (in Thai).
- The Standard. (2022). Sōkkanāttakam Tāk bai phlāe yai thī khonnai phuṇthī mai khōē lūm læ khon phit mai khōē thūk longthōt [‘Tak Bai Tragedy’—a deep wound that the locals have never forgotten, and the perpetrators have never been punished]. Retrieved from <https://thestandard.co/tak-bai-incident/> (in Thai).
- Thongin, A. (2023). 19 pī salāi kān chumnum Tāk bai 25 tulākhom 2547: sōkanāttakam khōṅg Malāyū Patānī [19 years since the dispersal of the Tak Bai gathering, 25 October 2004: A tragedy of the Malay Patani people]. Retrieved from *Thairath Plus*. <https://plus.thairath.co.th/topic/politics&society/102294> (in Thai).
- Tohmeena, P. (2013). Mental remedy for people affected by the unrest in the southernmost provinces of Thailand. *Journal of Mental Health of Thailand*, 21(3), 171–184. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/jmht/article/view/11750>
- Vegh Weis, V. (2017). *Marxism and criminology: A history of criminal selectivity*. Brill.

Yeenang, P. (2024, July 25). Kǎe rǒi krabūankān (‘o)yuttitham læ kǎnsāng saphāwa kǎn lǒi nūan phon phit: koṛanī sōkkanāttakam Tāk bai pī 2547 [Tracing the process of (in)justice and the creation of a state of impunity: The case of the Tak Bai tragedy, 2004]. *Cross Cultural Foundation*. <https://crcfthailand.org/2024/06/28/55385/> (in Thai).